

**ქრონიკების „ყოველი ქართლისა“ და „კოლხას“
მიმართებისათვის**

**For the relation of the chronicles:
„Every Kartli“ and „Kolkha“**

ტარიელ ფუტყარაძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
საქართველოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული
უნივერსიტეტი
საქართველო

Tariel Putkaradze,
Akaki Tsereteli State University,
St. Andrew the First-Called Georgian University,
Georgia

ABSTRACT

Greek or Urartian sources show that at the turn of the II-I millennia there was undoubtedly the strong state of Colchis created by the Kartvelians. Archaeological data can give us some idea of its boundaries. According to modern studies, the Colchian (same as - Kokhur-Kobanuri) culture was organic not only in present-day western Georgia but also in eastern Georgia up to the Mtskheta-Tskhinvali line, in the Western part of the North Caucasus, in historical Tao-Klarjeti and Lazeti. According to archeological materials, looks like:

At the end of the Bronze and Aderkin eras, circa BC. At the turn of the VII-VI centuries, the Colchian culture came into existence; It seems that at this time, Didikolkha was finally destroyed, which for 600-700 years included approximately the area that archaeologists call the area of 'Colchian archeological culture'. Living in a common cultural-state field for six centuries is enough time to form a nation united by language and way of life. The language of the Colchian culture should be assumed to be the common Georgian language, the language from which the literary language of the Georgians is derived and all the Kartvelian subsystems known today.

After a total of 200-300 years, BC. At the end of the 4th century, the state of Kartli, known to us from Georgian sources, whose borders are about the same as that assumed by the Colchian archeological culture, will be restored as the successor of this state; Compare, map of the state of Kuji and Parnavaz:

According to the conclusion presented in the paper:

1. Both historical Colchis and late Kartli included approximately the same territory. The united state of Kuji and Parnavaz - Kartli - was soon rebuilt on the ruins of Kolkha in the recent period (after Diaokh);

2. Historical Kolkha, its successor, the creators of the centuries-old (23rd century!) “Kartli” (the same Iberia) or the state language and culture of the Georgian state are the inhabitants of western Georgia (Old Egri or late Odisha), as well as southern and eastern Georgia.

საკვანძო სიტყვები: ქართლი, კოლხა, საქართველო, ქართველი, კოლხი, კოლა, ქართუ.

Keywords: Kartli, Kolkha, Georgia, Georgian, Kolkhi, Kola, Cartu.

IV-III ათასწლეულებში არსებული მსოფლიოს ერთ-ერთი უძველესი კულტურა - მტკვარ-არაქსის კულტურა - წინა აზიის დიდ ნაწილს მოიცავს (აღმოსავლეთი კავკასია, აღმოსავლეთი ანატოლია, ჩრდილოეთ-დასავლეთი ირანი...)¹:

¹ მსჯელობისათვის იხ.: კუფტინი 1941; ქავთარაძე 2004; უშნარევა 1970. რუკისათვის იხ.: უ. მურღულია, „მტკვარ-არაქსის კულტურა“, „თრიალეთის კულტურა“ (ადრე და შუა ბრინჯაოს ხანა) ადრე ბრინჯაოს ხანა http://umurgulia82.blogspot.com/2016/09/blog-post_22.html (დამოწმება:12.10.2019); იხ., ასევე: https://www.researchgate.net/figure/Distribution-map-of-extent-of-the-Kura-Araxes-cultural-tradition_fig1_283867750; მსჯელობისათვის იხ., ასევე: ფუტკარაძე 2005.

ნაკლებდამაჯერებელია ამ კულტურის მიკუთვნება ჩვენთვის ცნობილ რომელიმე ერთ ეთნოსსა თუ სახელმწიფოზე; კერძოდ, კაცობრიობის განვითარების ამ დონეზე² გეოგრაფიულად ასე მრავალფეროვან რეგიონში ვერ ვისაუბრებთ 2000 წლის მანძილზე არსებული ერთიანი დიდი სახელმწიფოს შესახებ. მსოფლიოში არსებული ერების/ენების ასაკის ტიპოლოგიასაც თუ გავითვალისწინებთ, არალოგიკურია დაშვება, რომ 5 000 წლის წინ არსებობდა დღეს ჩვენთვის ცნობილი რომელიმე კავკასიური ენა თუ ეთნოსი. ძვ.წ. IV-III ათასწლეულში შეიძლება ვილაპარაკოთ წინარექართველური (საერთო იბერიულ-კავკასიური) და წინააზიური წარმოშობის სხვა მოდგმის ტომების არსებობაზე³.

უშუალოდ ქართველურ ტომების სახელმწიფოთა აღმავლობის პირველ ეტაპად ისტორიკოსების მიერ სამართლიანად მიჩნეულია გვიანბრინჯაოს ხანა - ძვ.წ. II ათასწლეულის მეორე ნახევრიდან I ათასწლეულის მეორე ნახევრამდე, როცა არსებობდა: მუშქების სამეფო, დაიანი (ასურული სახელწოდება), ანუ დიაოხი (ურარტული სახელწოდება; შდრ. ბერძნ. ტაოხების ქვეყანა), ხალიბებისა და სასპერების სამეფოები, კოლხა (იხ., მაგ., საქართველოს ისტორიის ოთხტომეული, 2012: 131-147; წიწკოლაური 1917: 35-48)...

მსჯელობას „კოლხას“ საზღვრებით გავაგრძელებთ:

მითოლოგიური გადმოცემები კოლხას შესახებ ძველია, მაგრამ, სპეციალისტთა აზრით, კოლხა ერთიანი პოლიტიკური ერთეული ხდება ძვ.წ. IX-VIII საუკუნეებში. სწორედ ამ პერიოდში ახლოს ეცნობიან კოლხას ურარტულებიც და ძველი ბერძნებიც (მეზღვაურები, კოლონისტები...).

ისტორიკოსთა ნაწილის აზრით, VIII საუკუნის ბოლოს დასავლეთ საქართველოში არსებული კოლხური ტომების საკმაოდ ძლიერი გაერთიანება საიმედოდ აღუდგა წინ სამხრეთიდან და ჩრდილოეთიდან მომდინარე ძალებს და „ქვეყანაში, ჩანს, არ დარღვეულა ცხოვრების სტაბილური ხასიათი“ (საქართველოს ისტორია 1912: 110); შდრ.: ცნობილ ისტორიკოსთა ამავე წიგნის 144-ე გვერდზე საპირისპირო თვალსაზრისია წარმოდგენილი:

„იმისათვის რომ ურარტუს, კაპადოკიასა და თრიალეთისათვის მიეღწიათ კიმირიელებს, რომლებიც შავი ზღვით მოდიოდნენ, უნდა გაეცლოთ კოლხას (კოლხეთის) მიწა-წყალზე და მისი წინააღმდეგობა გადაელახათ. ურარტუზე ადრე კიმირიელთა დარტყმა, ალბათ, სწორედ კოლხამ განიცადა. რა თქმა უნდა, იგი სასტიკად უნდა გაენადგურებინათ

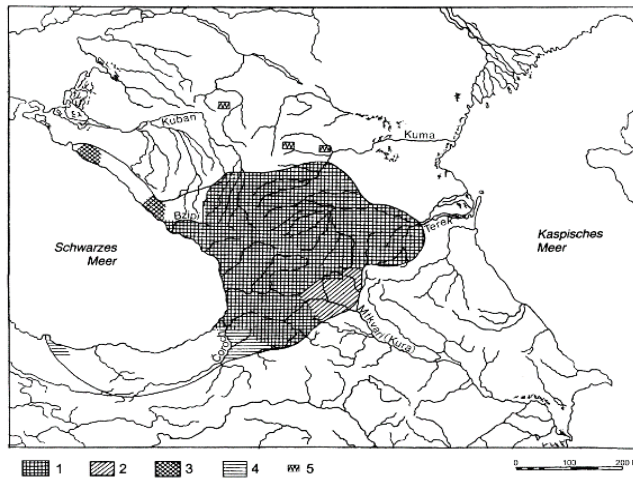
² ნაკლებდამაჯერებელია ისტორიკოსთა აზრი, რომ დაახლოებით 30 საუკუნის წინ საქართველოს ტერიტორიაზე მცხოვრები ხალხი ჯერ კიდევ პირველყოფილი საზოგადოება იყო; იხ. მაგ., საქართველოს ისტორიის ოთხტომეული, 2012: 131-134; ძვ.წ. XII-VIII საუკუნეებში „სამხრეთ-აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთის, კილხის (კოლხის, კოლხეთის) ქვეყნის მოსახლეობა ამ დროს ჯერ კიდევ პირველყოფილი-თემური წყობილების პირობებში ცხოვრობდა“. შდრ.: „პირველყოფილმა თემურმა წყობილებამ საქართველოში ძვ.წ. I ათასწლეულის პირველი ნახევრის ბოლოს ადგილი დაუთმო ადრეკლასობრივ ხანას“ (წიწკოლაური 2017: 33).

³ წინარექართველური ტომების შესახებ მასალა ვრცლად იხ.: ფუტკარაძე 2005.

კიმირიელთა ურდოებს. კოლხეთის სამეფოს მოსახლეობა ნაწილობრივ ალბათ გაიჟლიტა, ნაწილობრივ კი მეზობელ ოლქეში გაიხიზნა“... ძვ. წ. VIII საუკუნის ბოლოს „დაეცა ძველი კოლხური სამეფო“... შდრ., ასევე: წოწკოლაური 1917: 46: VIII საუკუნის ბოლოს მომთაბარე კიმირიელების „ცხენოსანმა ჯარმა გრიგალივით გადაუარა დასავლეთ საქართველოს და ბოლო მოუღო კოლხა სამეფოს“...

დამოწმებული წინააღმდეგობების გარდა აღსანიშნავია: დაუსაბუთებელია ისტორიკოსთა თვალსაზრისი, რომ, თითქოსდა, კოლხა შემოსაზღვრებოდა მხოლოდ დასავლეთ საქართველოთი.

ბერძნული თუ ურარტული წყაროები ცხადყოფს, რომ II-I ათასწლეულების მიჯნაზე უთუოდ არსებობდა ქართველური მოდემის მიერ შექმნილი კოლხას ძლიერი სახელმწიფო. მისი საზღვრების შესახებ გარკვეული წარმოდგენა შეიძლება მოგვეცეს არქეოლოგიურმა მონაცემებმა. თანამედროვე კვლევების მიხედვით, კოლხური (იგივე - კოლხურ-ყოზანური) კულტურა ორგანული იყო არა მხოლოდ ამჟამინდელ დასავლეთ საქართველოში, არამედ აღმოსავლეთ საქართველოში მცხეთა-ცხინვალის ხაზამდე, ჩრდილო კავკასიის დასავლეთ ნაწილში, ისტორიულ ტაო-კლარჯეთსა და ლაზეთში... არქეოლოგიური მასალების მიხედვით, კოლხური კულტურის საზღვრები ასე გამოიყურება⁴:

⁴ რუკის აღწერილობა: 1. კოლხური კულტურის გავრცელების არეალი; 2. კოლხური კულტურის გავრცელების არეალი შიდა ქართლში; 3. კოლხური კულტურის ელემენტების გავრცელება ჩრდილო-დასავლეთ შავიზღვისპირეთში; 4. კოლხური კულტურის ელემენტების გავრცელება სამხრეთ-აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთში; 5. კოლხური კულტურის ყოზანის დასავლური ვარიანტის არქეოლოგიური ძეგლები, რომლებიც აღმოჩენილია მისი გავრცელების არეალის ფარგლებს გარეთ (მათში აგრეთვე გვხვდება კოლხური კულტურის ყოზანის სხვა ვარიანტებისა და ასევე სხვა კულტურების ელემენტებიც). კოლხური კულტურის გავრცელების არეალის შესახებ იხ.: აფაქიძე 2009: 2-17, 24, 245-257, 269-270, 279-285. წიგნის ლინკები: <https://www.vml.de/e/detail.php?ISBN=978-3-89646-595-5> (ინგლისურ ენაზე); <https://www.vml.de/d/detail.php?ISBN=978-3-89646-595-5> (გერმანულ ენაზე).

წინასწარვე აღვნიშნავ, რომ დაახლოებით ამავე საზღვრებში იყო შედარებით გვიანდელი ქართული წყაროების „ყოველი ქართლის“ სახელმწიფოც, კერძოდ, წარმოდგენილ არქეოლოგიურ მონაცემებთან შესაბამისობაშია ძველ ქართველ მემატრიანეთა ცნობებიც და უცხოურ წყაროთა ნაწილიც⁵. მიუხედავად ამისა, დღესაც „საქართველოს ისტორიის“ კონცეფციის ძირითადი თეზაა უძველესი დროიდანვე კოლხეთისა (ეგრისის) და იბერიის (ქართლის) სახელმწიფოების პარალელურად არსებობა (რაც დღემდე აძლევს საფუძველს რუსულ პოლიტიკურ წრეებს, შექმნან იდეოლოგემა, რომ თითქოსდა ერთიანი საქართველოს სახელმწიფო თითქმის არასოდეს არსებულა); ასე, მაგ., 2012 წელს გამოცემულ საქართველოს ისტორიის ოთხტომეულში (სარედაქციო კოლეგია: მ. ლორთქიფანიძე, ო. ჯაფარიძე, დ. მუსხელიშვილი, რ. მეტრეველი) ვკითხულობთ: „ძვ. წ. VI საუკუნეში „ქართლი“ უკვე მოიცავდა ტერიტორიას „ხუნანიდან ვიდრე ზღუამდე სპერისა“ ანუ მთელს აღმოსავლეთ საქართველოს ჭოროხის აუზიანად შავ ზღვამდე. ჩანს, მიმდინარეობდა ბრძოლა აღმოსავლურქართული (ხაზი ჩვენია - ტ.ფ.) სახელმწიფოებრიობის შესაქმნლად. ასეთივე პროცესები უკვე ვითარდებოდა დასავლეთ საქართველოს ტერიტორიაზე (ხაზი ჩვენია - ტ.ფ.). იმავე ძვ. წ. VIII საუკუნეში ჩამოყალიბდა კოლხეთის (ეგრისის) დასავლურქართული სახელმწიფო, ხოლო ძვ.წ. IV საუკუნის დასასრულს დასავლურქართული და აღმოსავლურ ქართული ტომების ერთობლივი ძალისხმევით შეიქმნა პირველი ერთიანი ქართული სახელმწიფო“ (გვ. 130)⁶; იხ., ასევე, გვ. 163-165: ძვ. წ. VI საუკუნეში დასავლეთ საქართველოში ჩამოყალიბდა კოლხეთის სამეფო ცენტრით ქუთაისში... აღმოსავლეთ საქართველოში კი - იბერია (ქართლი) ცენტრი მცხეთაში...⁷

დამოწმებულ ციტირებებში ბევრი დაუსაბუთებელი დებულებაა; კერძოდ:

1. ჭოროხის ხეობის ქვემო წელი ნამდვილად არის ისტორიული საქართველოს დასავლეთი ნაწილი; შესაბამისად, „გაუგებარია, „ქართლი (იბერია)“ რატომ ცხადდება მხოლოდ აღმოსავლურ ქართულ სახელმწიფოდ.
2. „კოლხა“ და „ეგრისი“ სხვადასხვა დროისა და სხვადასხვა პოლიტიკური სუბიექტების აღმნიშვნელი გეოგრაფიული სახელებია და შეუძლებელია მათი გათანაბრება: „კოლხა“ ძვ. წ. XIII-VII საუკუნეებში არსებული დამოუკიდებელი სახელმწიფოა და მოიცავს თითქმის

⁵ ზოგ წყაროში ქართველთა სახელმწიფოს სახელი ივერიაა; ზემო ივერიაა აღმოსავლეთ საქართველო, ქვემო ივერიაა დასავლეთ საქართველო; იხ., მაგ.: თეიმურაზ ბატონიშვილი 1848:24-25 http://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/65894/1/Teimuraz_Batonishvili_Istoria.pdf

⁶ ადრინდელი თვალსაზრისებისათვის იხ., მაგ., ჯავახიშვილი... 1943; მელიქიშვილი 1970.

⁷ იხ., ასევე, ა. წოწკოლაურის თვალსაზრისი (2017: 48): „ძვ.წ. VI საუკუნიდან საქართველოს ტერიტორიაზე კვლავ იწყება აღმავლობის ხანა, იქმნება ადრეკლასობრივი სახელმწიფოები: კოლხეთის (ეგრისის) და ქართლის (იბერიის) სამეფოები“.

ნახევარ კავკასიასა და სრულად მდინარე ჭოროხის ხეობას, „ივერიის“ სულ მცირე 200-300 წლით გვიან არსებული „ქართლის“ სახელმწიფოს ერთ-ერთი საერისთავოა, რომელიც მხოლოდ დასავლეთ საქართველოს ერთ ნაწილს მოიცავდა.

3. არალოგიკურია ქართული წყაროების „ქართლისა“ და სტრაბონისეული „იბერიის“ გათანაბრებაც (ისევე, როგორც დღეს ვერ გათანაბრდება ქორონიმი „საქართველო“ და ამჟამინდელი რუსეთის ხელისუფლების მიერ გამოყენებული სახელი: „გრუზია“). ბერძნულ ენობრივ ველში სხვადასხვა სემანტიკით დადასტურებული „იბერია“ ნამდვილად არ არის ქორონიმი „ქართლის“ ტოლფარდი⁸.
4. „კოლხა“ და „იბერია“ ერთდროულად არასოდეს არსებულა: „კოლხა“ სულ მცირე 30-33 საუკუნის ქორონიმი, „იბერია“ კი 600 წლით გვიან ჩნდება; შესაბამისად, გაუგებარია ამ ქორონიმებით ცნობილი სახელმწიფოების დროში პარალელურად წარმოდგენა⁹ და მათი გეოგრაფიული გამოიჯნა: არც ერთი დოკუმენტით და არც ლოგიკური მსჯელობით დასაბუთებული არ არის დასავლურ და აღმოსავლურ ქართულ სახელმწიფოთა პარალელურად არსებობა უძველესი დროიდან წელთაღრიცხვათა მიჯნამდე; მით უმეტეს, გვერდიგვერდ არასოდეს არსებულა ორი სახელმწიფო სახელებით: „კოლხეთი“ და „იბერია“. ქართული წყაროების მიხედვით, მრავალი საუკუნის განმავლობაში „ყოველ ქართლში“ შედიოდა არა მხოლოდ ჭოროხის ხეობა, არამედ რიონის, ცხენისწყლისა და ენგურის ხეობებიც. ქვემოთ დავიმოწმებთ რამდენიმე ინფორმაციას „ქართლის ცხოვრებიდან“...
ქორონიმებს: „ქართლი“ და „ივერია“ თუ გავითანაბრებთ, ორგვარი

პერსპექტივა გვაქვს:

- ივერიის ანუ ქართლის სახელმწიფო მოიცავს დასავლეთ საქართველოსაც (არამხოლოდ ჭოროხის, არამედ რიონის, ცხენისწყლისა და კოდორის ხეობების ჩათვლით), როგორც ამას ქართული წყაროები გვეუბნება;
- ივერიის ანუ ქართლის სახელმწიფო არის აღმოსავლეთ ქართული სახელმწიფო; „კოლხა“ და „იბერია“ რაღაც პერიოდში გვერდიგვერდ არსებობდა (ეს დაუსაბუთებელი თვალსაზრისი სტრაბონის დროიდან მოდის და ქართველ ისტორიკოსთა ნაწილიც იზიარებს).

შდრ., სტრაბონის მიხედვით ახლახან შექმნილი რუკა¹⁰:

⁸ მსჯელობისათვის ვრცლად იხ.: ფუტკარაძე 2005: 186-200; 368-370; 447-450.

⁹ მსჯელობისათვის ვრცლად იხ.: ფუტკარაძე 2005:196-200.

¹⁰ ამ რუკაზე სრულიად გაუგებარია არგვეთის საერისთავოს საზღვრებიც; ლეონტის მიხედვით, არგვეთის საერისთავო შავ ზღვამდე ჩადის და მოიცავს რიონის მარცხენა მხარეს არსებულ სივრცეს მესხეთის ქედამდე (მსჯელობისათვის იხ., ფუტკარაძე 2005).
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/19/Early_Georgian_States_Colchis_And

რომელ არს გარდაბანი. მეოთხე გაგზავნა სამშვილდეს ერისთავად, და მისცა სკორეთისა მდინართგან ვიდრე მთამდე, რომელ არს ტაშირი და აბოცი. მეხუთე გაგზავნა წუნდას ერისთავად, და მისცა ფანვართგან ვიდრე თავადმდე მტკურისა, რომელ არს ჯავახეთი და კოლა-არტან[ი]. მეექვსე გაგზავნა ოძრჯის ერისთავად, და მისცა ტასისკარიდგან ვიდრე არსიანთამდის, ნოსტის თავიდგან ზღუამდის, რომელ არს სამცხე და აჭარა. მეშვიდე გაგზავნა კლარჯეთს, მისცა არსიანთგან ზღუამდე, და მერვე ქუჯი იყო, ერისთავი ეგრისისა. ხოლო ერთი დაადგინა სპასპეტად და მისცა ტფილისითგან და არაგვთგან ვიდრე ტასისკარამდე და ფანვარდმდე, რომელ არს შიდა-ქართლი. ესე სპასპეტი იყო შემდგომადვე წინაშე მეფისა, მთავრობით განაგებდის ერისთავთა ზედა. ხოლო ამათ ერისთავთა ქუეშე, ადგილთა და ადგილთა, განაჩინა სპასალარნი და ათასისთავნი, და მათ ყოველთაგან მოვიდოდა ხარკი სამეუფო და საერისთო. ესრეთ განაწესა ესე ყოველი ფარნავაზ მიმსგავსებულად სამეუფოსა სპარსთასა“.

აქ საკამათოა მხოლოდ მარგვეთის საზღვრები; მარგვეთი იყო შავ ზღვამდე: „ერთი გაგზავნა მარგვის ერისთავად, და მისცა მცირით მთითგან რომელ არს ლიხი, ვიდრე ზღუამდე რიონს ზემოთ“. „ვიდრე ზღუამდე“ ს. ყაუხჩიშვილმა რატომღაც ჩაასწორა ასე: „ვიდრე ზღურამდე ეგრისისა“ (რომაული წყაროების გავლენით?).

არანაკლებ ტერიტორიას მოიცავს მირიანის სახელმწიფოც:

„შიეყუარეს იგი ყოველთა ქართველთა უმეტეს ყოველთა მეფეთასა. და მეფობდა ესრეთ მირიან მცხეთით გაღმართ ქართლს, სომხითს, რანს, ჰერეთს, მოვაკანს და ეგრს“. ამავე ციტატაშიც და სხვა მრავალ ეპიზოდშიც ჩანს, რომ „ქართლის ცხოვრების“ მიხედვით ქართველი ერის აღმნიშვნელია სინტაგმა: „ყოვლნი

ქართველნი“ (შდრ., „ქართველი“ ზოგჯერ ნიშნავს „ქართლებს“; ასეთ დროს ნაგულისხმებია პროვინცია „ქართლი“ და არა - სახელმწიფო „ქართლი“).

„ქართლის ცხოვრებაში“ საქართველოს სხვადასხვა კუთხის ერისთავებიცა თუ მცხოვრებნიც ერთ რანგში განიხილება:

„მაშინ განდგეს ერის-თავნი დასავლეთისანი ხუთნი: ორნი ერის-თავნი ეგრისისანი, ერთი ოძრკისა, ერთი კლარჯეთისა და ერთი წუნდისა. ეზრახნეს ესე სომეხთა მეფესა, და ითხოვეს ძე მისი მეფედ, რამეთუ დის-წული იყო ამაზასპისი. მაშინ სომეხთა მეფე ძალითა მრავლითა წარმოემართა ქართლად, და მოირთო ძალი საბერძნეთით-ცა. და ეზრახნეს ოვსთა-ცა, ხოლო ოვსნი სიხარულითა წარმოვიდეს, რამეთუ მესისხლე იყო ამაზასპ მათი. და გარდამოვლეს გზა თაკუერისა, და მოვიდეს ერის-თავთა თანა ეგრისათა“.

„ყოველნი დღენი მისნი (ფარნავაზის), რამ დაჯდა, მშვიდობით დაყვნა, და აღაშენა და განავსო ქართლი. ხოლო თუენი გაზაფხულისა და სთულისა არისანი დაყვნის მცხეთას, სამეუფოსა ქალაქსა; და თუენი ზამთრისანი დაყვნის გაჩიანთა; ხოლო თუენი ზაფხულისა -- წუნდას. და ჟამითი-ჟამად მივიდის ეგრისს და კლარჯეთს, და მოიკითხნის მეგრელნი და კლარჯნი, და განაგის ყოველი საქმე დაშლილი...“.

ვახტანგ გორგასალის ისტორიკოსიც (ჯუანშერი) ეგრისს ქართლის „ხევად“ თვლის:

„მაშინ ვითარ იქმნა ვახტანგ წლისა ათისა, გარდამოვიდეს ოვსნი, სპანი ურიცხუნი, და მოტყუენეს ქართლი თავითგან მტკურისამთ ვიდრე ხუნანამდე და მოაოჯრნეს ველნი, არამედ ციხე-ქალაქნი დარჩეს თვნიერ კასპისა, ხოლო კასპი ქალაქი შემუსრეს, ტყუე-ყვეს, და წარიყვანეს ვახტანგის დად მირანდუხტ, სამისა წლისა ქალი. რომელ დაურჩეს წარუტყუენელად ჳევნი ქართლისანი, კახეთი და კლარჯეთი და ეგრისი, წარჰვლეს რანსა და მოვაკანსა, წარტყუენნეს იგინიცა, და განვლეს კარი დარუბანდისამ, რამეთუ თვთ გზა-სცეს დარუბანდელთა, და შევიდეს ოვსეთს გამარჯუებულნი“.

შდრ., იქვე: „და ამან დაჩი მეფემან იწყო შენებად ქართლისა, რამეთუ მოოჯრებულ იყვნეს ყოველნი ჳევნი ქართლისანი, თვნიერ კახეთისა და კლარჯეთისა და ეგრისისა, და განასრულნა ზღუდენი ტფილისისანი, და ვითარ ებრძანა ვახტანგს, იგი შექმნა სახლად სამეფოდ“¹².

შდრ., ასევე:

„და მოიყვანა ვახტანგ ძე მისი, რომელსა ერქუა სპარსულად დარჩილ და ქართულად დაჩი, იყო ხუთისა წლისა, და დაადგა გვრგვნი და დაუტევა მეფედ, და დაუტევნა მისთანა შვდნი წარჩინებულნი მისნი: პირველად, ჯუანშერ სპასპეტი, მპყრობელი ქართლისამ და მფლობელი ყოველთა ერისთავთა, და დემეტრე, ერისთავი კახეთისამ და კუხეთისამ, და გრიგოლ, ერისთავი ჰერეთისამ, და ნესრან, ერისთავი ხუნანისამ, და

¹² ცხორებად ვახტანგ გორგასალისა <http://www.nplg.gov.ge/gsdll/cgi-bin/library.exe?e=d-01000-00---off-0qartlisc--00-1----0-10-0---0---0prompt-10---4-----0-11--11-ka-50---20-about---00-3-1-00-0-0-11-1-0utfZz-8-10&a=d&c=qartlisc&cl=CL1.1&d=HASHae662b1164c6d9c5496a8c.1> (დამოწმება: 11.10.2019)

ადარნასე, ერისთავი სამშუღდისაჲ, და სამნადირ, ერისთავი შიდა ეგრისისა და სუანეთისაჲ, და ბაკურ, ერისთავი მარგუსა და თაკუერისაჲ, და ამათ შეჰვედრა ძე თვისი, დაჩი...“

დასავლეთ საქართველო ქართლის ნაწილია არჩილისა და მირის დროსაც: „მიჰრ დამძიმდა წყლულებისა მისგან მოსიკუდიდ და ჰრქუა ძმასა თვისსა არჩილს: ჩუენ შემცირებულ ვართ, რამეთუ შენ ხარ უცოლო, და მე ვარ უძეო. აწ, რადთგან მოიყვანნიან მამათა ჩუენთა ცოლნი და ასულნი ერისთავთა ჩუენთანი, მისცენ მათ ასულნი ჩემნი და განუყვნენ მათ ქუეყანანი ქართლისანი, ნახევარი - შენ და ნახევარი - მათ. ხოლო საუხუცესოდ რომელი მაქუნდა, მომიცემია შენდა და გაქუნდეს საუხუცესოდ ეგრისი, სუანეთი, თაკუერი, არგუეთი და გურიაჲ, ხოლო კლარჯეთი და შუა მთიულეთი მიეც ასულთა ჩემთა, რადთა მუნ შინა იყვნენ ჟამთა ამათ ბოროტთა. და მამადცა ჩემი მოკუდა შფოთსა ამას შინა და ვერ წარვეციოთ იგი მცხეთას, წარსცენ ძუალნი მისნი და დაჰფლენ საყდარსა ქუთათისისასა,* რადთა იპოვოს იგი საწამებელად სამკვდრებელსა ჩუენსა“¹³.

„ქართლის ცხოვრებაშივე“, არაიშვიათად, „ქართლი“ პროვინციის (მხარის, ქვეყნის) სახელადაც გვხვდება, თუმცა, მსაზღვრელსახელიანი ქართლი: „ყოველი ქართლი“ ყოველთვის ქართველთა ერთიან სახელმწიფოს აღნიშნავს; მაგ.:

„ხოლო ამან აზონ მოარღვენა ზღუდენი ქალაქსა მცხეთას საფუძვლითურთ, და დაუტევნა ოთხნი იგი ციხენი, რომელნი მოსდგმიდეს პირსა ქართლისასა: თავადი ციხე, რომელ არს არმაზი; და ერთი ციხე დასასრულსა არმაზისა ცხვრისასა; და ერთი თავსა ზედა მცხეთისასა; მეოთხე ციხე, დასავლით, მცხეთა მტკუარსა ზედა. და ესენი მომტკიცნა, და განავსნა იგინი ლაშქრითა. და ყოველთა ქართლისა ქალაქთა მოარღვენა ზღუდენი, და დაიპყრნა ყოველნი საზღვარნი ქართლისანი, ჰერეთითგან და ბერდუჯის მდინარითგან ვიდრე ზღუადმდე სპერისა. და დაიპყრა ქართლსა ზედა ეგრისი-ცა, და მოხარკე ყვნა ოსნი, ლეკნი და ხაზარნი“¹⁴.

შდრ.:

„ხოლო მეფობდა ესე ფარსმან ყოველსა ქართლსა ზედა, და ესუა ძე, და უწოდა სახელად ამაზასჲ“.

„მოქცევა მირიან მეფისა და მისთანა ყოვლისა ქართლისა წმიდისა და ნეტარისა დედისა ჩუენისა ნინო მოციქულისა მიერ“; შდრ.: „მეფობდა მირიან მუნ ქართლს, რანს, ჰერეთს და მოვაკანს. და აქუნდა ეგრისი-ცა ვიდრე ეგრისწყლამდე“...

„ქართლის“ გააზრებაში ამგვარი გაორება განაპირობა პოლიტიკურმა

¹³ ცხორებაჲ ვახტანგ გორგასლისა <https://bit.ly/3cbBupU> (დამოწმება: 11.10.2019)

¹⁴ ქართლი: შიდა ქართლი, ქვემო ქართლი: „მაშინ ყოველთავე ისწრაფეს, და აღიღეს მოსავალი თვისი, და ივლტოდეს სიმაგრეთა შინა მათათა მაგართა. და მივიდა. მძლავრიცა ლანგ-თემურ სპითა მრავლითა და ურიცხვთა, და შევლო ქუემო-ქართლი დიდითა ოჭრებითა, წვითა და ქცევითა. და წარვიდა მეფე გიორგი სიმაგრეთა შინა; და მივიდა ლანგ-თემურ შიდა ქართლს, და ჩადგა და მოაოჭრა ყოველნივე შენობანი, და შემუსრნეს წმიდანი ეკლესიანი. არამედ ვერ ეწიფა ბოროტსა მას გულისთქმასა თვისსა, რამეთუ ენება შეპყრობა მეფისა გიორგისა და დატყუეება ტყუეთა, და ვერცა ერთსა შემძლეველ ოქმნა პოვნად“.

ისტორიამ: ქართლი ხან ერთიანი სახელმწიფო იყო, ხან - დანაწევრებული; ჩანს, არაბობის შემდეგ „ქართლი“ და „ქართველი“ მხოლოდ აღმოსავლეთ საქართველოთი იფაგლებოდა, რის გამოც X საუკუნეში საჭირო ხდება „ქართლის“ საგანგებო განსაზღვრა:

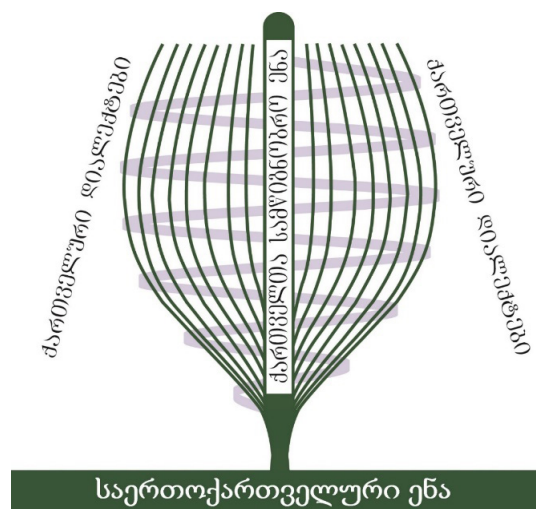
გიორგი მერჩულეს აზრით, ქართლად მიიჩნევა ის მრავალი კუთხე („ქვეყანა“), სადაც ქართული ენით აღესრულება წირვა-ლოცვა: „ხოლო ეფრემ ქრისტწმიერთა ბრძანებითა მიჰრონისა კურთხევად ქართლს განაწესა იერუსალჴმისა პატრიაქისა განწესებითა და წამებითა სიხარულით. არამედ ქართლად ფრიადი ქუეყანად აღირაცხების, რომელსაცა შინა ქართულითა ენითა ჟამი შეიწირვის და ლოცვად ყოველი აღესრულების, ხოლო კვრიელედსონი ბერძნულად ითქუმის, რომელ არს ქართულად: „უფალო წყალობა-ყავ“, გინა თუ: „უფალო, შეგვიწყალებ“.

აქვე, არსებითა კითხვა: თავდაპირველად რას აღნიშნავდა „ქართლი“?

პასუხი შესაძლებელია მხოლოდ ქართლ- და ქართველ- ფუძეების წარმომავლობის ლოგიკური ახსნით:

ქართ-ლ- ნიშნავს ღვთაება ქართის/ქართუს (/ხალდი) ქვეყანას (და არა - ქალაქს, მთას), ხოლო ქართუ-ელ-ი - ღვთაება ქართის/ქართუს (/ხალდი) ჩამომავალ თუ თაყვანისმცემელ საზოგადოებას... ღვთაება „ხალდის“ სალოცავები დიდ ტერიტორიაზე განფენილი: აღმოსავლეთ საქართველოში, სვანეთში, ლაზეთში, კლარჯეთში... (მსჯელობისათვის ვრცლად იხ.: ფუტკარაძე 2005). ჩანს, ჩვენი წინაპრები თვლიდნენ, რომ ისინი იყვნენ თარგამოსიანთა, მათ შორის, ურარტუს, ასევე, ხალდის/ქართუს მემკვიდრენი. ბუნებრივია, ქრისტიანი მემკვიდრენი „ქართლის ცხოვრებაში“ წაშლიდნენ წარმართული ღვთაების კვალს, თუმცა ონომასტიკურმა ერთეულებმა შემოინახა ეს ინფორმაცია.

ქორონიმი „ქართლი“ და ეთნონიმი „ქართველი“ დაახლოებით 35 საუკუნის ისტორიას უნდა ითვლიდეს; ამავე ასაკისა ჩანს ქართველთა ენობრივი ისტორიაც, რომელიც, ასევე, კოლხური არქეოლოგიური კულტურის ასაკით - დაახლოებით 35 საუკუნით - შეიძლება განისაზღვროს:

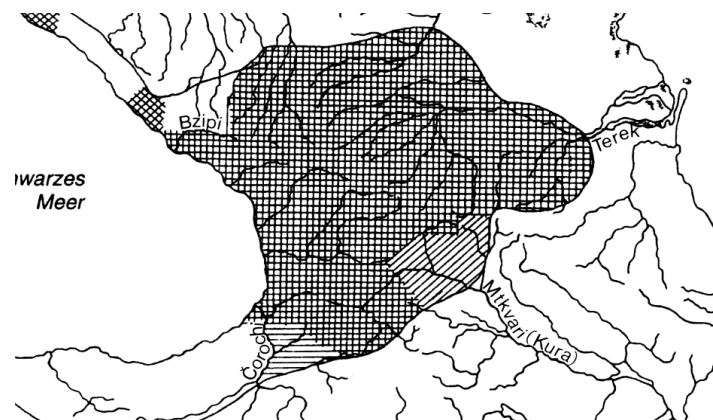

ამრიგად, ბრინჯაოსა და ადრერკინის ხანის დასასრულს, დაახლოებით

ძვ.წ. VII-VI საუკუნეთა მიჯნაზე, კოლხური კულტურა არსებობას ასრულებს; ჩანს, ამ დროს საბოლოოდ ნადგურდება დიდიკოლხაც, რომელიც 600-700 წლის განმავლობაში მოიცავდა დაახლოებით იმ ტერიტორიას, რომელსაც არქეოლოგები უწოდებენ „კოლხური არქეოლოგიური კულტურის“ არეალს. ექვსი საუკუნის მანძილზე საერთო კულტურულ-სახელმწიფოებრივ ველში ცხოვრება საკმარისი დროა ენითა და ცხოვრების წესით გაერთიანებული ერის ჩამოსაყალიბებლად. კოლხური კულტურის ენად უნდა ვივარაუდოთ საერთოქართველური ენა, ენა, რომლისგანაც მომდინარეობს ქართველთა სამწიგნობრო ენაც და დღეს ცნობილი ყველა ქართველური ქვესისტემა¹⁵. სულ 200-300 წლის შემდეგ, ძვ. წ. IV საუკუნის დასასრულს, სწორედ ამ სახელმწიფოს მემკვიდრედ აღდგება ქართული წყაროებიდან ჩვენთვის ცნობილი ქართლის სახელმწიფო, რომლის საზღვრები დაახლოებით იგივეა, რაც ნაგარაუდევია კოლხური არქეოლოგიური კულტურით; შდრ., ქუჯისა და ფარნავაზის სახელმწიფოს რუკა¹⁶:

შდრ. კოლხური კულტურის საზღვრების ამსახველი რუკა:

¹⁵ ტ. ფუტყარაძე, ქართველები, 2005: 333.

¹⁶ <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/de/Iberia-ka.svg> (დამოწმება: 13.10.2019).

შესაბამისად, ლოგიკურია დავასკვნათ:

1. ისტორიული კოლხაც და გვიანდელი ქართლიც მოიცავდა დაახლოებით ერთსა და იმავე ტერიტორიას. ბოლო პერიოდის (დიაოხის შემდეგდროინდელი) კოლხას ნანგრევებზე მალევე აღორძინდა ქუჯისა და ფარნავაზის ერთიანი სახელმწიფო - ქართლი;
2. ისტორიული კოლხას, მისი მემკვიდრე მრავალსაუკუნოვანი (23-საუკუნოვანი!) „ქართლის“ (იგივე იბერიის), ანუ საქართველოს სახელმწიფოს შექმენელი და შემნარჩუნებელი არიან როგორც დასავლეთ საქართველოს (მველი ეგრისისა თუ გვიანდელი ოდიშის), ასევე, სამხრეთ და აღმოსავლეთ საქართველოს მკვიდრნი.

დამოწმებული ლიტერატურა

აფაქიძე 2009: Joni Apakidze, Die Spätbronze - und Früheisenzeit in West- und Zentralkaukasien. Chronologische Studien zur Kolchis-Kultur, 1600–700 v. Chr. – Prähistorische Archäologie in Südosteuropa 24, Verlag Marie Leidorf GmbH, Rahden/Westf. 2009 (deutsch mit georgischem und englischem Résumé); გვ. 12-17, 24, 245-257, 269-270, 279-285. წიგნის ლინკები: <https://www.vml.de/e/detail.php?ISBN=978-3-89646-595-5> (ინგლისურ ენაზე); <https://www.vml.de/d/detail.php?ISBN=978-3-89646-595-5> (გერმანულ ენაზე) (15.01.2020).

ბატონიშვილი 1848: თეიმურაზ ბატონიშვილი, „დაწყებითგან ივერიისა, ესე იგი გეორგიისა, რომელ არს სრულიად საქართველომსა“. თბილისი, 1848. http://dspace.nplg.gov.ge/bitstream/1234/65894/1/Teimuraz_Batonishvili_Istoria.pdf (15.01.2020).

კუფტინი 1941: Куфтин Б.А., Археологические раскопки в Триалети, кн. 1. Тбилиси, 1941.

მელიქიშვილი 1970: საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, ტ. I (ტომის რედაქტორი გ. მელიქიშვილი). თბილისი, 1970.

საქართველოს ისტორია 2012: საქართველოს ისტორიის ოთხტომეული (სარედაქციო კოლეგია: მ. ლორთქიფანიძე, ო. ჯაფარიძე, დ. მუსხელიშვილი, რ. მეტრეველი). თბილისი, 2012.

ფუტკარაძე 2005: ფუტკარაძე ტ., ქართველები. თბილისი, 2005.

უმნარევა... 1970: Ушнарева К. Х., Чубинишвили Т. Н., Древние культуры Южного Кавказа (V-III тыс. до н. э.), Л., 1970.

ქავთარაძე 2004: Giorgi L. Kavtaradze, The Chronology of the Caucasus During the Early Metal Age: Observations from Central Transcaucasus, 2004.

წოწკოლაური 2017: წოწკოლაური ა., საქართველოს ისტორია. თბილისი, 2017.

ჯავახიშვილი... 1943: ჯავახიშვილი ივ., ბერძენიშვილი ნ., ჯანაშია ს., საქართველოს ისტორია (უბველესი დროიდან XIX საუკუნის დამდეგამდე), თბილისი, 1943.